

ПРЕОБРАЖЕННЯ У ГОСПОДІ

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОНАШЕСТВА УГКЦ 2005 р.

Патріярша Комісія у Справах Монашества УГКЦ

ПРЕОБРАЖЕННЯ У ГОСПОДІ

МАТЕРІЯЛИ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОНАШЕСТВА УГКЦ
«ПОКЛИКАННЯ І ФОРМАЦІЯ»,
2005 р.

ББК 271.4(477.83)-788(063)
УДК 86.377(4УКР-4ЛЬВ-2)-6л0
П 72

*Матеріали Конференції опубліковані
завдяки щедрій допомозі організації*
КОММУНІКАНТЕС

*This publication was made possible
through the generous support of*
COMMUNICANTES

Художнє оформлення Мар'яни Пелех
Фотографії о. Ігоря Яціва, с. Василії Струтинської, ЧСВВ

*На обкладинці використано ікону ПРЕОБРАЖЕННЯ
роботи Лева та Петра Скопів.
(2003 р., полотно, темпера)*

*Cover page: TRANSFIGURATION ICON
tempera on canvas by
iconographers Lev and Petro Skop, 2003*

Видавництво спирається на
«Український правопис. Проєкт найновішої редакції»
інституту української мови НАН України (1999).

П 72 Преображення у Господі: Матеріали Конференції монашества
УГКЦ «Покликання і формація», 2005 р. – Львів: Свічадо, 2006. – 352 с.
ISBN 966-395-023-4

Видання містить тексти доповідей Конференції монашества УГКЦ на тему
«Покликання і формація», що відбулася у Львові 5 – 9 вересня 2005 р. Доповіда-
чі ділилися досвідом вишколення монаших покликань у власних монастирях, роз-
глядали різні аспекти виховання до чернечого життя, зверталися до історичної
ретроспективи формаційного процесу.

Видання призначене для богопосвячених осіб та мирян.

ББК 271.4(477.83)-788(063)

© Патріярша Комісія
у Справах Монашества УГКЦ, 2005

ISBN 966-395-023-4

Єрм. Олександр Приліп, студит

9 травня 1985 р. вступив до монастиря отців студитів.

12 листопада 1989 р. прийняв схиму (довічні обіти).

19 грудня 1989 р. прийняв ерейські свячення.

1991 – 1999 рр. – настоятель Монастиря св. прор. Іллі в м. Яремче, а також парох храму Успення Пресвятої Богородиці.

1999 – 2000 рр. економ Святоуспенської Унівської Лаври.

2000 – 2005 рр. намісник Святоуспенської Унівської Лаври.

З 1999 – 2005 рр. парох храму Успення Пресвятої Богородиці в Уневі

З вересня 2005 р. наставник спудеїв обителі св. Йоана Богослова в Рудно.

Студії

1977 – закінчив Тернопільський фінансово-економічний інститут.

1989 – закінчив підпільну семінарію УГКЦ у Львові.

1996 – Інститут вищої релігійної культури при Католицькому університеті Любліну.

2000 р. – магістр богослов'я (КУЛ).

2002 р. – ліценціат Інституту фундаментального богослов'я.

Тепер працює над докторською дисертаційною роботою.

СТАРЧЕСТВО І ЙОГО ВІДНОВА У СТУДІЙСЬКОМУ ЧЕРНЕЦТВІ УГКЦ

(Сповідовідь)

У житті східної Церкви старцество як інституція – дуже давнє явище. Воно стало наріжним каменем побудови монашого життя, а також міцною ланкою внутрішніх і зовнішніх стосунків, на яких базувалося спільнотне життя в монастирях. Протягом усієї історії християнського монашества старцество, в різних його формах, завжди було в надрах монашества.

1. Служіння старців у традиції Церкви

Старець був духовним батьком, перебував поряд із монахом і ставав для нього аввою. Грецький вираз «пневматікос патер», чи латинський «патер спірітуаліс», що означає «духовний отець», зустрічається вже в аскетичних творах отців IV століття. Водночас старцями називали майже всіх пустельників і аскетів Єгипту, Палестини, Сирії. При цьому досвідчений старий монах не завжди мав єрейські священня¹. Для молодого монаха у волі й розпорядженнях старця вміщалася вся монастирська дисципліна.

Учень через послушництво старцеві цілковито віддається Божому Промислові, тим самим стаючи на особливу дорогу спасіння. Преподобний Каліст та Ігнатій, окреслюючи обов'язок послушника супроти свого наставника, вказують, що справжньому учневі потрібно мати чисту і не лукаву віру до свого старця, бути істинним у ділі й слові, у глибокому і докладному виявленні помислів; не чинити своєї волі ні в чому; не перечити й не сперечатися зі старцем і щиро відкривати всі тайни серця².

Духовний отець потрібен учневі, щоб допомогти йому побачити правду про себе, стати зрілим, знайти власну стежку до Господа.

¹ Смолич І., *Жизнь и учение старцев*, Москва, 1992, с. 101-102.

² Каллист и Игнатий, *Добротолюбие*, т. 5, Троице-Сергиева Лавра, 1992, с. 318-319.

Инколи старець вимагає від свого учня абсолютного послуху і покори, щоб у такий спосіб той визволився з оманливого стану і зміг досягти справжньої свободи, тобто свободи в душі святого Євангелія³. Навчання старця провадить послушника по дорозі морального вдосконалення, наслідування у всьому Христа. Божі слова допомагають послушникові визволитися від рабства пристрастей і гріхів, набувати чесноти. «Коли ви перебуваєте в моїм слові, ви дійсно будете учнями моїми і спізнаєте правду, і правда визволить вас» (Йо. 8, 31-32). Досвідчений старець вказує учневі дорогу, якою пройшов сам.

Святий Антоній Великий навчає, що внутрішня досконалість старця виявляється назовні. Душа, що перебуває в любові, досконала в чеснотах, стає видимою для інших, бо це виявляється у погляді, ході, голосі, усмішці, мові людини. Все у ній перемінене, ушляхетнене⁴. Отже, стан старця можна визначити й за зовнішністю. Преп. Йоан Ліствичник, однак, попереджує, що перш ніж стати на шлях покори і підпорядкування, подвижник має «пильно розгледіти, випробувати і наче “розкусити” свого проводиря, щоби не зустріти у ньому простого гребця замість стернового, хворого замість лікаря, пристрасного замість безпристрасного»⁵. «Щоб духовний подвиг послуху приніс справжню користь, учень має, вибираючи старця, враховувати особливі потреби своєї душі, зауважені у собі конкретні немочі свого духу»⁶. Старець не закриває собою Бога, а вказує, якою дорогою учневі йти до Господа.

Папа Іван Павло II у своєму Апостольському листі *Світло Сходу* повчає: «Той, хто є отцем у Дусі, якщо справді ним є, – а народ Божий завжди вмів такого розпізнати, – не буде ніколи намагатися вчинити інших цілком подібними до себе, але допоможе знайти дорогу до Царства»⁷.

³ Уер К., *Внутрішнє царство*, Київ, 2003, с. 147-148.

⁴ Антоній Великий, т. 1, *Настанови* 20, с. 66

⁵ Иоанн Лествичник, *Лествица*, Сергиев Посад, 1908, с. 22.

⁶ Соловьевъ А., *Старчество по учению святых отцевъ и аскетовъ*, Семипалатинск, 1900, с. 51.

⁷ OL, 13.

У руській традиції таємнича триєдиність Бог – старець – послушник втратила рівновагу через надмірний акцент на віру послушника і недооцінку важливості іншої складової – пізнання старцем Божої волі. Що б не говорив послушникові його духовний учитель, вважалося, що участь Бога у словах старця гарантована. Потрібно звернути увагу на небезпеку такого викривленого розуміння старцества і на те, що можуть існувати лжестарці. Якщо «істинний старець повідомляє Божу волю, то лжестарець заслонює Бога собою»⁸.

Монах вільно вибирає монастир – місце своїх подвигів і добровільно підпорядковується його настоятелю, вибираючи його своїм старцем. Настоятель, маючи батьківську владу, отримує право передати монаха кому-небудь із старців. Так було, наприклад, у знаменитій Лаврі Преподобного Сави Освященного. У малих монастирях старцеська і настоятельська влада збігалися, поєднуючись в одній особі – особі ігумена. Тут терміни «духовний отець», «ігумен» і «настоятель» є синонімами. Настоятель монастиря мав у своїй владі одну з ділянок старцеського служіння – вислуховувати сповідь помислів братії⁹.

Василій Великий по-іншому поєднує інститут старцества з кеновійною організацією монастиря. Тут настоятель не передає монаха старцеві, а залишає за монахом право вибору старця; не стоїть осторонь у цій справі й ігумен, маючи владу і обов'язок нагляду. Настоятель затверджує вибір монаха. Як пише преподобний Василій Великий: «І одного із вас, кого він сам собі вибере, поставити йому наставником подвижництва»¹⁰. Так у кеновійному монастирі поєднано свободу вибору старця і владу настоятеля¹¹. Кеновійне монаше життя перейняло традиції духовного наставництва, що сформувалися в середовищі монахів-анахоретів. Кеновійне монашество передбачає спільнотне життя, регламентоване уставом, і потреба в духовному керівництві тут не виявлялася так гостро.

⁸ Концевич И., *Стяжание Духа Святого в путях Древней Руси*, Париж, 1952, с. 35-36.

⁹ Див. Смирнов С., *Духовный отец в Древней Восточной Церкви*, Москва, 2003, с. 41.

¹⁰ Василій Великий, *Творения*, т. 6, с.63.

¹¹ Там само, с. 42.

Преподобний Паїсій Величковський (†1794), українець за походженням, у XVIII ст. відновленням старчого служіння започаткував оновлення монашого життя у православних монастирях. Він впровадив старчество як школу, підстави існування якої відображені в святоотцівських творах. Ця школа має свої правила, встановлені за зразком і переданням старчества¹².

2. Інститут старчества у творах відновителів студійського монашества

Після Берестейської унії в наших монастирях у вихованні почала домінувати священнича формація, і це дало поштовх до розвитку клерикального чернецтва¹³. Адже митрополит Йосиф Велямин Рутський (†1637) через віднову чернецтва хотів піднести духовний та інтелектуальний рівень усієї Церкви задля поширення і зміцнення унії¹⁴.

У XVII-XIX ст. почалося наслідування західних форм монашого життя. Окрім того, монахи здобували освіту в західних школах, і поступово ідеї та принципи західного чернецтва ставали в Україні щораз більше «домашніми»¹⁵. І саме тому в монашому середовищі найшвидше почали проявлятися тенденції латинізації¹⁶.

Митрополит Андрей Шептицький (†1944), обновитель східної монашої традиції в нашій Церкві, багато молився і постійно прагнув, щоби Богом дані Євангельські ради ширилися по нашій землі, щоби життя за ними було доступне для великого числа людей, щоби відродилося, з Божої волі, «в первиннім стариннім своєму виді східне

¹² Кологривов И., *Очерки по истории Русской святости*, Брюссель, 1961, с. 348.

¹³ Новіцький А., *Реформа монашого життя у з'єдиненій Церкві та його подальша доля // Преображення у Господі: Матеріали конференції монашества УГКЦ*, Львів: Свічадо, 2004, с. 82.

¹⁴ Мудрий С., *Нарис історії Церкви в Україні*, Рим, 1990, с. 137.

¹⁵ Гузар Л., *Повертаємся до давньої традиції монашого життя // Патріярхат*, № 382, 2004, с. 12.

¹⁶ Глистюк Я., Турій О., *Греко-католицьке чернецтво в релігійному житті України // Ковчег*, ч. 3. Львів: ЛБА, 2001, с. 362.

монашество»¹⁷. Слуга Божий Андрей вибирає для цього монашество Студійського уставу, притаманне Київській традиції. Адже за ним жили преподобні отці і брати Києво-Печерської Лаври, починаючи від преподобного отця Теодосія.

«Типікон» монахів студитів, тобто устав (1937 р.), який уклали Митрополит Андрей та ігумен Унівської Лаври Климентій Шептицький, подає благодатні норми для кеновійного і анахоретського життя, згідно зі східною монашою традицією. Значне місце в Типіконі відведено питанню старчеського служіння, щоправда, відомості подані в різних розділах. Якщо спробувати систематизувати те, що написано про старцество в «Типіконі», в «Наших звичаях» і в листах о. Климентія, то можна вирізнити три види старчеського служіння.

До першого виду можна віднести старчеське служіння з виразного Божого покликання, до другого – належать старці, вибрані братією або призначені ігуменом для виконання обов'язків у кеновії, до третього – старчеське служіння, що випливає з посади ігумена чи настоятеля.

А). Старець – харизматичний провідник

У «Типіконі» про старців виразного покликання написано: «Старець не сам по собі вибирає покликання, ані монастир, що його на це діло призначив, покликання не дає йому, а тільки чинить це ласка Божа, яка кличе на цю службу тих, яким внутрішня святість дозволяє, не наражаючись на небезпеку, служити ближньому таким способом.

До служби старця, яку Бог любить бачити в монастирях і яка є Йому милою, настоятелі повинні ставитися з великою прихильністю і розумною обізнаністю. Вони повинні так її налагодити, що б вона не стала джерелом замішання і безпорядку у кеновійному житті»¹⁸.

Студійський устав передбачає, що для самітницького життя поблизу лаври чи монастиря можуть бути побудовані пустельні або келії-колиби. В пустельнях-колибах живе по декілька пустельників під проводом старця-горонта. Пустельні й колиби не мають бути самостій-

¹⁷ Шептицький К., *Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції* // Богословія, т. 4, 1926, с. 152.

¹⁸ Шептицький А., Шептицький К., *Типікон*, Львів, 1996, с. 151.

ними монашими оселями, бо вони є під владою матірнього монастиря¹⁹. Монах, який хоче жити пустельницьким життям чи у затворі, мусить отримати на це дозвіл від ігумена і Загальної ради. Дозвіл дається на початку випробувального терміну, а потім по його закінченні, – на постійно²⁰. Пустельник чи затворник може в будь-який час просити ігумена про звільнення, якщо бачить, що кориснішим для його душі буде кеновійне життя. Ігумен може і мусить заохочувати такого монаха до витривалости, якщо спостереже, що той піддається спокусі. За Студійським уставом, допускається і аскеза монахів-стовпників, коли Божа благодать виразно кличе якогось монаха до такого подвигу, а ігумен з Радою дасть на це дозвіл. Житло на верхівці стовпа стає тоді місцем постійного перебування монаха-стовпника²¹.

Монах, який провів суворе життя в самоті, молитві й пості, у постійному єднанні з Богом, має служити кожному, хто приходить до нього зі своїм горем і болями та шукає у нього поради й допомоги²². Отець ігумен Климентій бачив у служінні старців виконання Христової заповіді любови до ближнього. Він заохочує братів, що живуть на Поліссі, до такого подвигу – знаходити для людей час і добре слово, давати поради, а в потребах, чим можливо, допомагати²³. В такій особі виразно видно Господнє покликання до служіння ближнім; воно приносить щедрі плоди, бо допомагає братам на їх шляху до спасіння²⁴.

¹⁹ Див. Шептицький А., Шептицький К., *Титікон*, Львів, 1996, с. 19.

²⁰ Преподобний Теодор Студит у своїх «ямбах», адресованих до затворників (РС Т. ХСІХ, кол. 1802), хвалить рішення стати затворником, але за умови, що воно повністю спрямоване до Бога та годує душу затворника небесною поживою – молитвою, мовчанням і надією. Він поборює неспокійні думки та умиртворює тіло втомою і голодом. Але якщо внутрішнє життя затворника не відповідає цьому ідеалові, св. Теодор радить йому повернутися до тих, що живуть спільнотним життям, та боротися за святість в спільноті братів. – *Титікон*, с. 244.

²¹ Там само, с. 150-151.

²² Там само, с. 151.

²³ Шептицький К., *Послання о. Климентія, ігумена Свято-Успенської Лаври в Уневі для монастирів на Поліссі*//Тематичний збірник Свято-Покровського монастиря, № 6., 2001, с. 24.

²⁴ Конституції XVII ст. приписують: «Всі брати в монастирі повинні мати одного духовного отця – старця, що має досвід, боїться Бога та виконує правило

Б). Старці, яких вибрала братія або призначив ігумен

До другого виду старців умовно відносимо тих, що їх обрала братія або призначив ігумен. З-посеред схимонахів Унівської Лаври Загальна рада вибирає соборних старців на п'ять років. Вони є першими і головними помічниками ігумена в нагляді за справним виконанням приписів уставу, дбають про те, щоб у монастирі плекали дух молитви, послуху і покори, дух згоди й любови, дух монаших подвигів у прагненні до святости життя. Старці як помічники ігумена мають бути старцями не так за віком, як за розумом, монашою праведністю та досвідом²⁵.

Вихованням молодих монахів займається наставник новиків, якого ігумен обирає з-посеред соборних старців. Він має відзначатися «розважністю, любов'ю, побожністю та вірністю у дотриманні всіх правил. Він має бути зразком і живим прикладом монаших чеснот... Від нього вимагається знання аскези і Святого Письма, творів Отців і богослуження східного обряду»²⁶.

Монаше виховання має за мету «поступово впровадити молодих братів у внутрішнє духовне життя, починаючи із зовнішньої практики мовчання, здержливости зору і слуху». Наставник навчає щирости у відкриванні думок, може бути сповідником новика, якщо той цього бажає. Він також старається впроваджувати у практику життя новиків роздумування, іспит сумління, заохочує до внутрішньої молитви на самоті. Старець навчає обряду і порядку, богослужень, щоб молоді монахи їх розуміли і любили. Щонайстаранніше він навчає і вправляє їх у правилах, чеснотах і звичаях монашого життя, допомагає новикам випробувати себе на терпеливість, яка є конче необхідною, щоб зносити труднощі монашого життя, а також здатність до послуху – го-

отців. Такого чоловіка треба мати. Нехай він не стримується почуттям делікатности, а думає про те, що на Страшньому Суді він повинен буде дати звіт Богові про душі, що сповідалися в нього. Як лікар повинен давати належні ліки проти хвороби та вважати, щоб не завдати шкоди замість видужання, так і старець повинен вважати, щоб не спричинити осудження одному з тих, які в нього сповідаються...» – *Типікон*, с. 221.

²⁵ *Типікон*, с. 37.

²⁶ Див. Там само, с. 153.

ловної чесноти монаха. Так навчали святі Отці. Але при цьому старець, за їх вченням, є добрим батьком, який полегшує молодим не раз важкі початки монашого життя²⁷.

Ігумен може доручити виховання молодого брата окремому досвідченому старцеві, коли вважає, що це принесе користь його духовному розвитку. В цьому випадку старець має щодо цього брата такі ж права і обов'язки, що й наставник новиків²⁸.

Коли для монахів Свято-Успенської Унівської Лаври настали важкі часи випробувань, отець ігумен Климентій, передчуваючи свій арешт і майбутні поневіряння, пише для монахів студитів свій заповіт під назвою «Посліднє слово». У цьому посланні він наголошує, що виховання молодих монахів є найважливішою справою. Тому цьому питанню треба присвятити набагато більше уваги, молитви і праці. Отець ігумен пропонує подати допомогу наставникові новиків, щоби тягар його обов'язків розділили старці монастиря. Для цього має бути певна кількість старців-виховників, що їх вибирає ігумен за погодженням з Радою старців і наставником новиків-архаріїв.

Старцем-виховником може бути тільки старший за віком монах, що має довголітній досвід бездоганного монашого життя. Такий старець мав би опікуватися кількома новиками (не більше чотирьох), щоби щоденно вправляти їх у чеснотах. Наставник новиків мав би вести нагляд над монашим вихованням, працею поодиноких старців, які допомагають у цій справі. Виховання молодих монахів мало би відбуватися за заздалегідь продуманим планом, враховувати індивідуальні особливості наставника й учня. Наприклад, брата з нахилом до гордості, потрібно віддати в руки старцеві, що відзначається покорою; брата, якому важко дається послух, – дати дуже послушному старцеві; а солодкоїжку – посникові тощо²⁹.

Отець Климентій вважає, що до такого завдання старців потрібно приготувати. Важливо поглиблювати їх знання монашого життя, найкращим джерелом яких є твори Василя Великого, Теодора Студита

²⁷ Див. *Титикон*, с. 53, 130-131.

²⁸ Див. Там само, с. 54.

²⁹ Шептицький К., *Посліднє слово*//Тематичний збірник Свято-Покровського монастиря, № 6, Львів, 2001, с. 49-50.

та інших отців східної Церкви. Щотижня необхідно проводити конференції для практичного роз'яснення їх завдань, а крім цього також щотижня ігумен і наставник новиків повинні мати наради зі старцями-виховниками. На таких зустрічах кожен мав би розповісти про свої труднощі, поділитися досвідом – позитивним і негативним, а також отримати чи дати пораду, запитати і отримати відповідь. Праця, на думку отця ігумена, матиме успіх тоді, коли старці молитимуться за поручених їм братів і жертвуватимуть у їх наміреннях свої терпіння³⁰.

У книзі «Наші звичаї» зібрані правила поведінки й духовні поради для монахів студитів, що їх уклали відновники східного монашества Митрополит Андрей та ігумен Климентій. Особливу увагу привернено тут до інституції старцества і впровадження її у практику студитських монастирів. Поряд із висловами преподобних отців тут подані повчання для молодих монахів та думки відновників студійського чернецтва.

В). Ігумен як духовний провідник монахів

Третім видом старцеського служіння, про який говорять відновники студійського монашества Митрополит Андрей та о. Климентій, є старцество, що впливає з посади ігумена або настоятеля.

Ігумен – перший і головний духовний батько, тож його обов'язком є опіка над усіма братами. Він не може цього забувати і мусить діяти відповідно з цим. Спасіння душ братів є для нього найвищим законом³¹. Тому браття мали б вибирати такого ігумена, який би вирізнявся монашими чеснотами, розважливістю, досвідом та знанням³².

³⁰ Там само, с. 50-51.

³¹ *Типікон*, с. 33-35.

³² Монастирський Устав XVII ст. говорить: «Монастирі будують монахи, що мають досвід та не шукають радостей тіла. Нехай же старші монахи уважають, кого, з якими прикметами особу, обрати за керівника. Лихо народу, в якого цар хлопчик, так само й біда братії, в якій ігумен без досвіду. Тому ігумен має бути уважний та обережний, приймаючи до спільноти нових членів: хто вони та яка їх ціль? Нема більшого зла, ніж коли Соборні Старці (члени Ради) ведуть негідне життя. Такі монахи несправедливо осуджуватимуть тих, які залишаються вірними звичаям. Коли полум'я злих порад почне горіти, воно знищить усі добрі діла монастиря. Коли є ігумен, що боїться Бога, і радники, що мають такі ж прикмети, то вони своїм святим життям будують монастир і приносять йому славу; і

Господь Бог поставив ігумена батьком духовної родини, а браття – його духовні діти. Преподобний Теодор Студит уважає ігумена пастирем монашої спільноти, який повинен вміло управляти, щоб ніхто з тих, кого Господь йому поручив, не загинув. Це – традиція східних монастирів, що відповідає навчанням преподобних отців Сходу. Ігумен живе в монастирі разом з братією і без слухної причини з нього не виїжджає. Щотижня дає братії повчання. Своєю молитвою, словом та працею старається не допустити гріх до монастиря. Він оберігає любов і згоду в братстві, поборює всі негативні впливи, які могли б розбити єдність монашої родини³³. Важливо, щоб ігумен (настоятель) монастиря пильно дивився, звідки походить наступ лукавого ворога, щоб саме на цій ділянці йому успішно протиставитися і не дати нанести шкоди душам братії. Зло вміє прибирати різні вигляди, і дуже небезпечним є зло, що надягає на себе шати святости й добра і так обманює багатьох³⁴.

Ігумен як головний страж правил і монашого уставу пильнує за тим, щоб їх шанувала і дотримувала вся монаша родина. Назовні це проявляється духом молитви, мовчанням, тишею, ладом і охайністю в усьому, точним розпорядком дня та сумлінною працею не тільки на користь монастиря, але й на допомогу вбогим... Сам ігумен також повинен дотримуватися правил та уставу, не роблячи для себе винятків³⁵. Ігумен дбає, щоб на відповідальних посадах були ревні, розважливі монахи. Своєю владою ігумен прямо вживає лише тоді, коли

навіпаки, коли старші монахи ведуть безчесне життя, то руйнують монастир до основ. Бо молитва злих ненависна Богові. Навіть коли вони багато моляться в церкві, своїми лихими вчинками вони готують власну загибель. Будують монастир монахи, що ведуть спільне життя, а руйнують його – сарабаїти. Св. Доротей так описує життя у спільноті (кеновії): «Нехай буде добре відомо, що спільне життя, як і всяке инше добро, повинно починатися від ігумена. Саме він повинен першим зректися своєї власности та своєї волі, щоб могли зобов'язати братів чинити те саме. Коли світло – тьма, то що тоді тьма? У цей час потрібна здержливість пастирів та спільна рада з досвідченими старцями, і цього досить...» – *Титікон*, с. 215.

³³ Див. *Титікон*, с. 33-35.

³⁴ Див. Шептицький К., *Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу*//Тематичний збірник Свято-Покровського монастиря, № 6, 2001, с. 53.

³⁵ Див. *Титікон*, с. 30-31.

не дають результату інші заходи. Нормою, правилом поведінки духовного батька є радше прохання і висловлене побажання, пересторога й докір, а також готовність прощати тим, хто кається. Рішення ігумен приймає без поспіху – спочатку він ретельно досліджує справу і в молитві закликає на допомогу Божу благодать³⁶. У всіх важливих справах ігумен завжди вислуховує поради побожних досвідчених старців³⁷. Щоб краще знати потреби братів, необхідно говорити з кожним братом наодинці, особливу дбайливість треба проявляти до тих, що починають монаше життя³⁸.

Ігумен мусить добре знати душі підлеглих йому братів, бо за них він відповідає перед Богом. За давньою традицією, крім сповіді, монахи-студити практикували так зване складання перед ігуменом справи сумління (хоч би 2-4 рази на рік)³⁹. «У наш час ігумен і настоятель не сповідають братів, але для кожного монаха вони є першими духовними провідниками і пастирями їхніх душ. Ігумен може, і це навіть є вказаним, відмовитися вислухати сповідь монаха, проти якого ведеться в монастирі законний судовий процес»⁴⁰.

Благодать Господа знаходять ті монахи, які з синівською щирістю та довір'ям відкривають своє сумління перед ігуменом⁴¹. «Звіт

³⁶ Див. *Типікон*, с. 32.

³⁷ Преподобний Теодор Студит заповідає своєму наступникові: «У кожній справі, що стосується чи то душі, чи то тіла, нічого не чини на власний розсуд і насамперед без поради і схвалення нашого отця і пана (св. Теодор має на увазі св. Платона), а також тих, що відзначаються своєю мудрістю та благочестям, вибираючи необхідне для даної справи». – *Типікон*, с. 216; Студит Т., *Творення*, т. 2, с. 856.

³⁸ Монастирські Конституції XVII ст. так роз'яснюють цю тезу: «Ігумен повинен приймати у своїй келії також послушників, тобто новиків, щоб побатьківськи, з любов'ю ознайомлювати їх з монашим життям, навчати послуху, покори, вказувати на дочасне убожество як на дорогу до щастя і вічного блаженства. Він повинен нагадувати їм про те, що за чистоту душі й тіла вони отримують радість перебування з Пречистим Агнцем на висотах Сіону, а також пояснювати практику мовчання і убозтва. Ігумен заохочує їх оберігати чернечі ознаки і застерігає, щоб їхній послух не був силуваний». – *Типікон*, с. 216.

³⁹ *Наші звичаї*, с. 102.

⁴⁰ *Типікон*, с. 62.

⁴¹ За Конституцією студитів патріярха Олексія, ігумен – це духовний отець монастиря. Якщо він не призначить іншого еромонаха для цієї справи, то саме

сумління» не є сповіддю; монах має не перелічувати гріхи, а розповідати те, що дасть змогу ігуменові пізнати стан його душі. Складаючи «звіт сумління», монах ставить собі й відповідає на запитання, як він молиться, чи старається виправити вади і прогрішення, як іде праця, чи вдається мовчання, чи намагається умертвлюватися, якого роду гріхи найбільше поневолюють, яка євангельська рада найважча для виконання, які стосунки з наставником і братами, чи сумує з якого-небудь приводу тощо (тут можна додати ще якісь особливі справи). Смирення і щирість монаха будуть винагороджені найпотрібнішими для нього Божими ласками. Ігумен, зі свого боку, завдяки такому «звітові сумління» має можливість допомогти монахові своїми порадами і молитвами. Таким чином, в душі монаха перемагає добро, і він зростає у святості⁴².

Наведені думки та аргументи, що містяться в *Типіконі*, *Наших звичаях* та інших працях блаженного священномученика Климентія Шептицького є актуальними для сьогоденного стану монашества, і потрібно впроваджувати їх у життя по наших монастирях.

3. Віднова старчества в студійському чернецтві

Віднова старческого служіння в нашій Церкві розпочалася через двох студитських єромонахів Мирона Дернюка (†1976 р.) і Порфирія Чучмана (†2001 р.), у великій схимі названого Павлом, які жили в монастирі св. пророка Іллі в Дорі, що на Гуцульщині. Старець Мирон був з тих перших аскетів, які провадили подвижницьке життя в студитській лаврі св. Антонія у Скнилові, на початку ХХ ст. Саме про їхнє життя написав о. М. Садовський, який побував у цей час у монастирі, що «це люди не з цього світу»⁴³. Постаць отця була виразно аскетична: високого зросту, на вигляд худорлявий, у довгому до землі підряснику, якого й за радянських часів ніколи не скидав. Ще за життя люди вважали його великим святцем. Духовні особи й миряни мали

до нього мають звертатися монахи з усіма своїми думками, щоб одержати пораду в усіх справах.

⁴² *Наші звичаї*, с. 103-105.

⁴³ Приліп О., Мартинюк Т., *Монахи студити на Гуцульщині*, Свічадо, 1998, с. 27.

до нього велику довіру. Старець Мирон був мужем молитви, великим посликом, смиренным, людиною Божого Духа.

Нашого старця можна було розпізнати за добре протоптаною стежкою, що нею пройшли багато людей, за стоптаними порогами, бо багато ніг на них ступало⁴⁴, за численими людськими подяками Богу і Його учневі. Старець Мирон – один з найвідоміших екзорцистів ХХ ст. УГКЦ.

Старець схиєромонах Павло був учнем старця Мирона. Господь воздвиг нам старця Павла задля нашого спасіння. Бачачи його подвижницьке життя, ми утверджувалися в житті з Господом, у покликанні. Багато молодих хлопців і дівчат за прикладом цих двох старців вирішили стати на дорогу служіння Богові. Серед них владика Василь Семєнюк, владика Василь Івасюк, десятки священників, монахів і монахинь.

Старець Павло відзначався особливою відвагою, вірністю Богові і Його Церкві. Комуністична безбожна влада, застосовуючи тюремні тортури, хотіла домогтися, щоб отець зрікся служби Богові й людям. На Гуцульщині можна і сьогодні почути від людей: «Який той монах Порфирій був відважний». Старець не нарікав на те, що терпів по тюрмах, ніколи цим не хвалився перед людьми чи перед молодими монахами. У дев'яностих роках ігумен Святоуспенської Унівської Лаври, єром. Севастіян, старався, щоби якнайбільше монахів могли пожити біля старця Павла, отримати його настанови, наслідувати його чесноти у своєму житті. Старець щоденно з ранку до вечора, з любови до ближніх, терпеливо вислуховував долі духовних осіб і мирян із усіх куточків України. Отець сповідав, читав молитви, настановляв на ту дорогу, яка веде до Небесного Царства.

Отцеві була притаманна велика простота, безпосередність, лагідність і доброта у ставленні до хворих, які щоденно приходили до нього по допомогу. Він глибоко вникав у життєві обставини людини, детально пояснював прогрішення. Дехто думав: «Навіщо він мене так детально випитує?» Та саме завдяки цьому старець з'ясовував причини духовної чи тілесної недуги. Люди відчували щиру турботу і проймалися до старця великою довірою. І тоді, коли він давав поради, як

⁴⁴ Рупнік І., *Духовне життя*, Рим, 1995, с. 95.

слід виправити життя, люди їх приймали і неухильно виконували. Отець Павло виявляв при цьому велику терпеливість, співчуття, батьківську любов.

Отець мав великий дар зцілення людських душ. Розкаяний грішник почувався поряд з ним у безпеці, захищеним. В отця Павла легко було сповідатися: на пам'ять приходили давно забуті гріхи, з'являлася відвага сказати Господеві про гріхи затаєні. За Божою благодаттю він відчував духовний стан каяника, часто задавав саме таке питання, яке дозволяло виявити прихований гріх. Таким чином, його поради і питання були для людини спасенними. Люди старалися запам'ятати кожне слово-пораду старця і керуватися ними в житті. До старця Павла приходили до сповіді, за порадою, за зціленням єромонахи, монахи і монахині з різних наших монастирів, а також із Православної Церкви, адже він міг розпізнати і пошанувати особливість покликання кожної особи, яка зверталася до нього. Часто за мудрим словом старця до о. Павла приходили брати із Крехівського новіціяту ЧСВВ. Їхній магістр радо благословляв їх на це добре діло.

Архимандрит Юрій Макар (†1990), який провадив монастир і вивів монахів-студитів із підпілля, є добрим прикладом старческого служіння, що впливає з посади настоятельства. Для всіх нас, студитів, він був люблячим добрим духовним батьком. Протягом тридцяти років хвороба часто приковувала його до ліжка. Він був людиною терпіння. До отця архимандрита в часи переслідувань крадькома приходило багато людей за духовними порадами. З великою повагою до особи він вислуховував людину. Поради давав короткі, але духовно багаті. Достатньо було посидіти біля нього, побути з ним у тиші, людина відчувала, як Божа благодать її зміцнює, міняє на краще. У його присутності іноді самі поставали відповіді на ще не задані питання. Людина виходила від архимандрита, як «на крилах», духовно піднесена, зцілена. Напевно, що під час розмови й згодом він молився за відвідувача, і Божа благодать отіняла його. Господь невидимо, але відчутно діяв на всіх нас, через нашого студійського пастиря – старця.

Студійські монахи дали Христовій Церкві та українському народові багате гроно старців. У часи переслідувань УГКЦ вони були про-

відниками і заступниками багатьох духовних осіб і мирян, ясними світильниками в радянській духовній пітьмі, символами непереможности Божої правди. Безбожна влада забороняла монастирське життя, тож еромонахи жили у приватних помешканнях в різних куточках нашого краю. В Карпатах на Івано-Франківщині старчеський подвиг серед переслідувань вершили згадувані еромонахи Мирон і Павло, на Тернопільщині – еромонахи Йосиф (Шестюк), Самуїл (Деркач) і Арсеній (Смоляник), на Львівщині – еромонахи Меланій (Пристанський) та Лларіон (Денишук), а у місті Львові – еромонах Герман (Будзінський).

Приклад їхнього життя є повчальним для усіх нас, богопосвячених осіб. Тому наслідуймо їхні чесноти у нашому житті, і за їхніми молитвами нехай милостивий Господь відродить в нашій Церкві старчеське служіння.

4. Перспектива розвитку старчества в монастирях УГКЦ

Важливо мати історично правильний погляд на старчество, на види його служіння, на його духовний зміст. Зрозумівши значення, потребу старчества в монашому житті, оцінивши всі його сторони, можна тоді дивитися на перспективу розвитку старчеського служіння в УГКЦ.

На сьогодні у студійському монашестві інституція старчества є ще слабо розвинутою, хоча наш устав сприяє нам у цьому. Тому монахи Святоуспенської Унівської Лаври роблять спроби віднови скитського життя в Скиту св. Андрея в Лужках та поблизу Лаври в Уневі. На цьому також наголошує і блаженніший Патріярх Любомир, у своєму листі від 10 листопада 2004 р., зверненому до монахів студійського уставу: «Нам треба виховувати монахів великого духовного масштабу і глибокої духовної молитовної культури. Тому варто б застановитися, чи не організувати скити, які б давали можливість особам, покликаним до інтенсивного молитовного життя, здійснювати свій подвиг»⁴⁵.

⁴⁵ Гузар Л., *Лист до монахів Студійського Уставу*, Львів 10.11.2004, прот. № Р2004/561.

Однак рівно ж існують проблеми об'єктивного характеру для розвитку скитського життя чи в загальному, старческого служіння – це: брак досвіду, бо середній вік монастирської братії становить приблизно 35 років, а також через великий розрив поколінь між старшими і молодшими монахами, що є наслідком часу переслідувань УГКЦ.

Для розвитку старчества необхідною умовою є створення відповідної монастирської атмосфери. Потрібно, щоби поза людськими немочами настоятелі могли бачити старчеські риси духовної особи і надавати можливості у проростанні здорових зерен цього служіння.

Старець постійно перебуває з учнем, ставиться уважно до нього, допомагає своєю порадою, огортає любов'ю. А з розвитком інституту старчества були би більш захоронені монаші покликання. Адже старець охороняє молодого монаха від злого світу, від хитрощів диявола, чуває над ним. Постійне його заступництво проявляється і в молитвах за свого учня. А «ревна молитва праведника має велику силу» (Як. 5, 16).

Щодо жіночих монастирів, то тут духовними провідницями мали би бути духовні стариці. Вони б у щоденному спільному житті з молодшими сестрами передавали б свій досвід, допомагали у духовному зростанні. Це в жодному разі не применшить ролі сповіді та порад під час неї.

Своєрідним духовним отцем може стати для особи саме монаше оточення, формуючи її засобами усталеного життєвого розпорядку, неодмінними елементами якого є участь у церковному правилі, особиста молитва, виражене і вивірене часом поєднання фізичної праці, навчання і відпочинку. Такий порядок життя вироблений з урахуванням досвіду багатьох старців, він втілюється в добрій монастирській спільноті. Цей втілений досвід минулих поколінь старців не лише формує монахів – він глибоко впливає на відвідувачів монастиря і певною мірою формує також їх⁴⁶. Повчальним є приклад преподобного Паїсія Величковського, який впровадив старчество як школу, що базується на святоотцівських творах.

⁴⁶ Уер К., *цит. праця*, с. 148-150.

Віднова старцеського служіння в наших монастирях значно допомогла б у формації монаших осіб, відновила б родинний образ життя в монастирях, охоронила б від секуляризації, яка пропагує відкинення духовних авторитетів, зміцнила б віру у монашестві й оберігала б від раціоналізму у монашому вихованні, зміцнила б духовний рівень наших монастирів і в загальному всієї Церкви.

Нехай у цьому нам допоможуть Господь наш Ісус Христос за молитвами Пресвятої Богородиці і преподобних отців наших!

Summary of the report by Hieromonk Oleksandr Prylip

THE STARCHESTVO (SPIRITUAL ELDERSHIP)

AND ITS RENEWAL IN STUDITE MONASTICISM OF THE UGCC

In the life of the Eastern Church, the institute of the *starchestvo* (*spiritual eldership*) is a very ancient phenomenon. The *starets'* or the elder was a spiritual father of a monk, his will and instructions were the whole monastic discipline for the young monk.

The notion of "spiritual father" is found in the Fathers' ascetic works of the fourth century. A spiritual father is necessary for disciple to help him to see the truth about himself, to become mature, and to find one's own way to God. Through the obedience to the elder the disciple gives himself totally to God's Providence, standing on the special way of salvation in submission.

When choosing a *starets'* a monk takes into account the particular needs of his soul, specific infirmities of his spirit. The *starets'* does not shut out God, but shows what the way a disciple has to go to God. A religious chooses a monastery – the place of his efforts and of his own free will obeys its superior, choosing him as spiritual father or *starets'*. A superior who has fatherly power, has the right to hand over a monk to one of the elders, it was so for example in the famous Lavra of Sava Sanctified. In small monasteries the power of spiritual eldership and the power of superior were united in one person – in one of father-superior.

Metropolitan Andrey and Father-Superior of the Univ Lavra Clement who renewed the Studite monasticism, devoted a great attention to the institute of the eldership in the monasteries of Ukrainian Greek

Catholic Church. In the typicon norms for the cenobitism and anachorete life were given according to the Eastern monastic tradition. A great part of the Typicon is dedicated to the question of *starchestvo* service, elder spiritual service coming from God's call; elders, chosen by community or appointed by Father-Superior for the fulfillment of duties in the community; and service, which flows from the position of Father-Superior.

The eldership ministry was renewed during the years of persecution of the Ukrainian Greek Catholic Church (1939-1990). Numerous spiritual elders, hieromonks in Hutsulshchyna, Ternopil', and L'viv region were advisors, confessors, spiritual leaders and intercessors for the clergy, religious and faithful. For eldership to flourish an open atmosphere for its practice and growth is necessary. Superiors must recognize and encourage its growth in those given the grace to be spiritual elders and the gift of eldership must be tested and confirmed. It is tested and confirmed by concrete evidence, those who willingly submit themselves to the elder.

ЗМІСТ

Переднє слово	5
<i>Єрм. Ярослав Приріз, ЧНІ</i> Привітальне слово на відкриття Конференції	8
<i>Єпископ Ігор Возняк</i> Покликання	12
<i>Єрм. Ярослав Приріз, ЧНІ</i> Вступне слово на відкриття Конференції	18
<i>Єрм. Діонисій Ляхович, ЧСВВ</i> Коротке роздумування перед фігурою Богородиці	20
<i>Отець Тарас Барщевський</i> РОЗДУМУВАННЯ	23
<i>Єпископ Северіян Якимичин</i> АВТЕНТИЧНІСТЬ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ	39
<i>Отець доктор Юзеф Августин, ТІ</i> ЗНАЧЕННЯ І СЕНС ФОРМАЦІЇ СЬОГОДНІ	43
<i>Ks. Józef Augustyn, SJ</i> ZNACZENIE I SENS FORMACJI DZISIAJ	58
<i>Єрм. Пантелеймон Саламаха, ЧСВВ</i> ВАЖЛИВІСТЬ І ПОТРЕБА ФОРМАЦІЇ (<i>Співдоповідь</i>)	75
<i>Сестра Наталія Мельник, ЗСПР</i> ФУНДАМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ: МЕТА СТРАТЕГІЯ, СТИЛЬ	80
<i>Сестра Мирослава Яхимець, СНДМ</i> ФУНДАМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ: МЕТА, СТРАТЕГІЯ, СТИЛЬ (<i>Співдоповідь</i>)	95
<i>Єрм. доктор Богдан Дзюрах, ЧНІ</i> ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ МОНАШИХ ОСІБ У СХІДНІЙ ЦЕРКВІ	108
<i>Єрм. Олександр Приліп, студит</i> СТАРЧЕСТВО І ЙОГО ВІДНОВА У СТУДІЙСЬКОМУ ЧЕРНЕЦТВІ УГКЦ (<i>Співдоповідь</i>)	138
<i>Отець Тарас Барщевський</i> РОЗДУМУВАННЯ	157

<i>Єрм. Андрій Платон, СДБ</i> ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИЙ ВИМІР ФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	166
<i>Єрм. Ігор Скомаровський, кармеліт</i> ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИ ТА ПОТРЕБА ОСОБИСТОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ФОРМАЦІЇ (<i>Співдоповідь</i>)	182
<i>Сестра Августина Костик, ЧСВВ</i> ДУХОВНИЙ ВИМІР ФОРМАЦІЇ БОГОПОСВЯЧЕНИХ ОСІБ (<i>Співдоповідь</i>)	195
<i>Отець доктор Святослав Шевчук</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ВИМІР ФОРМАТИВНОГО ПРОЦЕСУ МОНАШЕСТВА	202
<i>Єрм. Діонізій Заведюк, ЧСВВ</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ВИМІР ЧЕРНЕХОЇ ФОРМАЦІЇ: ЙОГО ПОТРЕБА Й НЕБЕЗПЕКИ (<i>Співдоповідь</i>)	215
<i>Сестра Йосафата Кудла, СНДМ</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ВИМІР ФОРМАЦІЇ (<i>Співдоповідь</i>)	224
<i>Отець Тарас Барцевський</i> РОЗДУМУВАННЯ	239
<i>Єрм. Діонісій Ляхович, ЧСВВ</i> СПІЛЬНОТНИЙ ВИМІР ФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	247
<i>Сестра Маргарета Гутник, ЧСВВ</i> СПІЛЬНОТНИЙ ВИМІР ФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ (<i>Співдоповідь</i>)	278
<i>Єрм. Мартин Хабурський, ЧСВВ</i> АПОСТОЛЬСЬКИЙ ВИМІР ФОРМАЦІЇ	285
<i>Сестра Надія Котур, СНДМ</i> АПОСТОЛЬСЬКИЙ ВИМІР ФОРМАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ (<i>Співдоповідь</i>)	303
<i>Отець доктор Давид Назар, ПІ</i> СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОКЛИКАННЯ	312
<i>Пан Мирослав Маринович</i> СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПОКЛИКАННЯ (<i>Співдоповідь</i>)	336
<i>Єпископ Ігор Возьняк</i> Слово на закінчення Конференції ченців та черниць	346

Науково-популярне видання

Преображення у Господі

*Матеріали Конференції монашества УГКЦ
«Покликання і формація», 2005 р.*

Літературний редактор

Мирослава Лемик

Художній редактор

Мар'яна Пелех

Технічний редактор

Юрій Пелех

Підп. до друку 25.06.06. Формат 60x84/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 20,5. Ум. фарбовідб. 20,9. Обл.-вид. арк. 13,7.
Вид. №?. Зам.

Видавництво «Свічадо»

79008, Львів, а/с 808, вул. Винниченка, 22

e-mail: post@svichado.com, url: www.svichado.com

тел. (0322) 74-23-09, тел./факс. 297-16-33

Віддруковано з готових діапозитивів
у друкарні ТзОВ «Книгодрук»